

DIČI RUKU NA SEBE
Jean Améry

naslov izvornika:

Jean Améry

Hand an sich legen

Diskurs über den Freitod

copyright© 1976, 1978 Klett-Cotta – J.G. Cotta'sche Buchhandlung
Nachfolger GmbH, Stuttgart

copyright© za hrvatski prijevod Zaklada S. Fischer , Hamburg po
nalogu TRADUKI/ traduki

copyright© za hrvatsko izdanje Naklada OceanMore, 2011.

nakladnik

Naklada OceanMore d.o.o., Zagreb

www.oceanmore.hr

za nakladnika

Gordana Farkaš-Sfeci

urednik

Edo Popović

Zagreb, listopad 2011.

prvo izdanje

ISBN 978-953-7056-90-2

DIĆI RUKU NA SEBE

Jean Améry

Diskurs o slobodnoj smrti

s njemačkoga preveo

Boris Perić

sadržaj

Predgovor	7
I. Prije skoka	11
II. Koliko je smrt prirodna?	39
III. Dići ruku na sebe	69
IV. Pripadati samome sebi	99
V. Put na slobodno.....	127

Svijet sretnika drukčiji je
od svijeta nesretnika.
Kao što se i kod smrti svijet ne mijenja
nego prestaje.

Wittgenstein,
Tractatus logico-philosophicus

Predgovor

Tko poznaje autorove knjige, poimence njegovu studiju „O starenju“, čiji bi izravan nastavak mogla biti sljedeća razmišljanja o problemu slobodne smrti, ne mora se prvo orijentirati: on zna da ovaj svezak ne može sadržavati ništa što bi izbliza ili izdaleka moglo podsjećati na znanstveni rad.

Kome je, međutim, autor stran, toga pristojnosti za volju valja upozoriti. Nitko iz ovdje iznesenih promišljanja neće dospjeti do uvida kakve svojata znanstveno istraživanje samoubojstva – „suicidologija“. Niti će, dakle, saznati u kojoj se zemlji i zašto baš u toj ubija više ljudi nego u nekoj drugoj, niti će pročitati išta supstancijalno o duševnim i društvenim zbivanjima (ili pred-tokovima) koji naposljetku dovode do slobodne smrti. Nikakve statistike neće proširiti volumen njegovih saznanja, nikakvi grafički prikazi nisu tu da zorno prikažu znanstvene spoznaje, nigdje autor nije razradio model suicida.

Ovaj tekst situiran je onkraj psihologije i sociologije. On započinje tamo gdje prestaje znanstvena suicidologija. Pokušao sam da slobodnu smrt ne gledam izvana, iz

svijeta živih ili preživjelih, nego iz nutrine onih koje nazivam suicidarima ili suicidantima. Dakle, „fenomenologija slobodne smrti“? To bi bilo pretjerano. Svih pojmova izvedenih iz riječi logos ili stvarno određenih njime ja sam se oslobodio: iz skromnosti prema pozitivnom istraživanju. I iz sumnje. Dijelovi stručne literature su mi poznati. Ali ja sam se samo iznimno mjestimice držao te literature, zbog čega odustajem i od prilaganja bibliografije. Istom, čini mi se nužnim da ukažem na djela i ličnosti kojima zahvaljujem na poticajima i saznanjima, bez kojih moj spis ne bi mogao nastati. Na prvom mjestu nalazi se Jean Paul Sartre i njegov cjelokupni opus. Ma koliko moja opcija i moji zaključci i bili radikalno različiti od onih Sartreovih, ja sam u duhovnim nevoljama pišući toliko često tražio pribježište u silovitom zdanju njegova mišljenja da se osjećam ponukanim da već na ovom mjestu govorim o tome. Nadalje, veoma lijepa i dubokoumna, iz neobjašnjivih razloga na njemački neprevedena knjiga „La Mort“ Vladimira Jankélévitcha izvršila je bitan utjecaj na ovdje iznesene misli. Naposljetku za sebe sasvim nove uvide u znanstveno-objektivno stanje stvari zahvaljujem jednom znanstvenom djelu, već u prvom poglavlju citiranoj (dosad također neprevedenoj) značajnoj knjizi „Les Suicides“ Jeana Bechlera.

Ono bitno u ovom svesku odigrava se, međutim, onkraj znanstvenog istraživanja. Prilično dug život intimnog odnošenja spram smrti općenito, a posebice spram slobodne

* Smrt

** Samoubojstva

smrti, razgovori s prijateljima bogatim saznanjima i životno presudna objektivna iskustva daju mi onu samo-legitimaciju koja je preduvjet pisanja. Na nekim mjestima čitatelj će možda pogrešno shvatiti da sam ovdje koncipirao apologiju slobodne smrti. Takvom pogrešnom shvaćanju valja se preventivno suprotstaviti. Ono što se, naime, može učiniti apologetskim samo je reakcija na istraživanje usmjereno na „samoubojstvo“, bez poznavanja čovjeka koji traži svoju slobodnu smrt. Njegovo raspoloženje apsurdno je i paradoksalno. Ja nisam pokušao ništa drugo nego da istražim nerazrješive oprečnosti „condition suicidaire“* i svjedočim o njima – dokle jezik seže.

Bruxelles, veljača 1976.

Jean Améry

* samoubilačkih uvjeta

I. Prije skoka

Izgleda kao da se otvaraju veoma teška drvena vrata koja jecaju u šarkama i odupiru se pritisku, ne bi li se dospjelo na svjetlo. Čovjek koristi svu svoju snagu, prelazi prag, nakon sumračna sivila u kojem je stajao očekuje svjetlo; ali umjesto toga sad ga okružuje sasvim neprobojna tmina. Zbunjen i uplašen on poseže oko sebe, napipavajući tu i tamo predmete, a da ih ne uspijeva identificirati. Veoma polako oko se naposljetku navikava na tamu. Pojavljuju se neizvjesni obrisi, čak i ruke koje pipaju postaju pametnije. Sad znamo da smo u onom prostoru koji je A. Alvarez u svojoj lijepoj knjizi „Okrutni bog“ nazvao „zatvorenim svijetom samoubojstva“. Samoubojstva? Ja ne volim tu riječ, a na odgovarajućem mjestu reći ću i zašto. Radije govorim o *slobodnoj smrti*, iako znam da do tog stanja počesto dolazi kroz stanje silovite prisile. Ali prema vrsti umiranja slobodna smrt slobodna je još i u škripcu prisila; nikakav karcinom me ne proždire, nikakav infarkt me ne ruši, nikakva uremijska kriza ne otima mi dah. *Ja sam taj koji diže ruku na sebe, koji umire, nakon uzimanja barbiturata, „iz ruke u usta“.* Pitanje terminologije

prvo valja riješiti samo principijelno, u toku razgovora itekako ćemo se prepustiti opuštenosti svakodnevnog govora i zgodimice govoriti o „samoubojstvu“, te sasvim sigurno o suicidu. Sui caedere, ubiti se. – Čudesno, kako latinizirani oblici iz stvari neprestance sišu stvarnost. Nude se sasvim prikladno, tako ću ih i upotrijebiti, jednostavnosti za volju, čim realnost, koja mi je pred očima, postane dostatno jasna. Slobodna smrt postat će tada *suicidom*, čovjek koji se gasi *suicidantom*, a *suicidar* je onaj koji projekt slobodne smrti nosi sebi, svejedno računa li ozbiljno s njim ili se samo igra.

Ali mi još nismo stigli tako daleko. Upravo smo tek s mukom otvorili vrata, donekle se snašli u tami, koja se nikad neće moći dokraja osvijetliti, zašto ne, to ćemo još reći. Ali nisu li se već posvuda upalile baklje da nam svijetle? Zar ne postoji psihologija da nam pomogne? Sociologija da nas orijentira? Zar odavna ne postoji istraživačka grana koja se naziva suicidologijom i kojoj možemo zahvaliti značajne znanstvene radove? Naravno. One mi nisu nepoznate; neke od njih s mukom sam prošao. Dosta toga naučio sam iz tako marljivih pregleda: Kako, gdje i zašto ljudi odustanu od samih sebe, koje su dobne skupine najugroženije, u kojim se zemljama bilježi više, a u kojima manje slobodnih smrti. Uzgred, statistike često protuslove jedne drugima, što suicidolozima daje priliku za učene raspre. Što sam još saznao: Pojmove. Samoubojstvo – kratak spoj. Dobro pogođeno. Ili: Narcistička kriza. Ni to nije loše. Ili: Čin osvete. Je me tue parce que vous ne m'avez pas aimé. . . Je laisserai sur vous une tache indélébile*, tako je

* Ubijam se, jer me niste voljeli. . . Ostavit ću na vama neizbrisivu mrlju.

to formulirao pjesnik Drieu la Rochelle, koji se je naposljetku ubio, ali ne zbog ljubljene goropadnice, nego iz straha od osvetnika Pokreta otpora. Kako li je sve to samo jednostavno, dovoljno je pažljivo pratiti stručnu literaturu i već se zna – što? Ništa. Gdje god da se na suicid gledalo kao na objektivnu činjenicu, kao da se radi o galaksijama ili elementarnim česticama, promatrač se, što više podataka i činjenica prikupio, sve više udaljava od slobodne smrti. Njene kategorije, znanstveno službene, možda čak i terapijski upotrebljive – samo: što uopće znači terapija? – vozila su koja ga u brzini koja se neprestance povećava trgaju iz magičnog kruga opčinjenosti „zatvorenim svijetom“ – a naposljetku se njegova udaljenost može mjeriti samo još svjetlosnim godinama.

U svojoj poučnoj knjižici „Le Suicide“ francuski suicidolog Pierre Moron citira rad jednog kolege u kojem se kaže: „Ideju samoubojstva, jednostavnu mentalnu reprezentaciju čina, teoretski valja isključiti iz studije o suicidalnom ponašanju, koje po definiciji započinje tek s gestom. Promatrajući ga, međutim, kao virtualnost akta, u mislima možemo pronaći iste instinktivno-afektivne impulse kao i u aktu: namjeru da sami sebi damo smrt.“ To je ono što ja zovem oštromni mišljenjem, tom čovjeku ništa ne može promaći. Ali zamislimo sad dvadeset i trogodišnjeg Otta Weininger, koji bulji preda se i u čijem se mozgu, uzbuđenom do smrti, neprestance zrcali žena, koju prezire, a da ne može ovladati svojom žudnjom za njom; koji neprestance vidi samo Židova, najpogrdnije, najniže od svih bića, Židova, koji je on sam.

* Samoubojstvo

Možda mu je bilo kao da se nalazi u uskom prostoru, čiji se zidovi sve više stješnjavaju. Pritom mu se glava povećavala kao balon, koji se napuhava, postajući u isti mah sve tanja. Glava udara u sva četiri zida koji se neumoljivo približavaju jedan drugome. Svaki dodir boli i odjekuje poput udarca velikog bubnja. Na kraju Weiningerova lubanja, koja trči u svim smjerovima, bubnja ubrzano, divljački – dok. Dok se ne razleti ili „prođe kroza zid“, kažu oni koji stoje izvan prostora i promatraju ga. Njega se to više ništa ne tiče. A još manje ga se moglo ticati što izlaže verzirani gospodin iz Francuske. Weininger nije znao ništa o „suicidalnom ponašanju“. On je vidio i čuo, smatram, priznajem, spekulativno, ali iz sve snage jednog srca koje se sažima, samo bez prestanka: žena, Židov, ja, dosta sa svim tim. – Jesmo li se sad već počeli snalaziti u tami u koju smo ušli? Vjerujem da je tako, jer već smo odustali od toga da netom imenovano „suicidalno ponašanje“ seciramo kao što sudski liječnik secira komad mrtva tkiva, već smo na putu *ne od* čovjeka koji se uništava, nego *k* njemu, on će nam biti zahvalan, ukoliko slučaj poželi da preživi, bez radosti. A ako nam i ne bude zahvalan, mi ipak ne moramo nužno biti u krivu, prije će biti da je prijatelj X, koji je preživio, napustio samog sebe, da je pozvan i da se sramotno popustljivo podvrgnuo *logici života*, iz čijeg je oklopa već bio pobjegao.

Sad će nam zdrav ljudski razum visokih odlika, koji, naravno, nikad ne može posegnuti iznad samog sebe, prigovoriti: Weininger? Zašto da se upravo o njemu govori kao o primjeru? Ne hvališ li se ovdje možda intelektual-

na oholost? Jer psihološki gledano postoje i drugi oblici „suicidalnog ponašanja“, multikauzalno uvjetovani, teško razrješivi, o kakvima bi, eto, s pravom mogao govoriti samo stručnjak auto-agresije, edipalnog konflikta, socijalne izolacije, narcističke neuroze, epileptoidne dispozicije, histerične teatralike, ukratko onaj koji je oboružan psiho-sociološkim instrumentarijem! Zašto da se odmah na početku zaziva duhovno-povijesni mit, da se mržnja Židova Weiningerera prema samome sebi i njegov čin prezentiraju pojednostavljeno metaforički? Znam. Čast kome čast pripada, a meni znanost ulijeva toliki respekt da se nikad ne bih usudio... respekt, da. Ali i malo prezira. No, nastavimo. Postoje oblici, razvojne povijesti, ideje slobodne smrti koji su toliko različiti da čovjek misli da smije reći samo: ono što im je zajedničko ne sastoji se ni u čem drugom nego da je suicidar tražio slobodnu smrt.

Držimo se za početak samo onih koji su tražili i pronašli, dakle, suicidanata, i nabacimo pitanje: nije li ih zaista povezivalo ništa drugo nego objektivno konstituirana činjenica da su svom životu priredili kraj? vidjet ćemo. Neosporno je tako da postoje suicidalne radnje, koje na prvi pogled po svojim kauzalnim tokovima, svojim trans-suicidalnim intencijama, pa čak i po svom *rangu* jedva da imaju veze jedne s drugima. Na pamet mi pada jedna vijest koja je u mojoj mladosti u Austriji odjeknula tiskom: Jedna kućna pomoćnica se, kako se to nazivalo tadašnjim novinskim jezikom, „iz nesretne ljubavi prema jednom miljeniku s radija“ bacila s prozora. Kako da se taj čin poistovjeti s drugim, očito

sasvim nesumjerljivim željama za smrću i pronalaženjima smrti? U visokoj starosti ustrijelio se jedan psihoanalitičar, Freudov učenik prve generacije, P. F. On je neposredno prije toga izgubio svoju družicu; osim toga patio je od neizlječivog raka prostate. Kad je posegnuo za revolverom, to je bila stvar koju će shvatiti svatko, iako je ozbiljna lica zasigurno neće prigušeno opravdati. Taj čovjek proživio je, iskusio i ispunio velik i bogat radni vijek. Ništa drugo nije mu se više moglo dogoditi osim tjelesne boli i usamljenosti: Ono što nazivamo budućnošću bilo je blokirano, pa je jednu nebudućnost, koja bi u životu značila samo obavijenost smrću, učinio jasnom stvari, smrću. Ili sâm Sigmund Freud. Starčev rak nepca bio je u finalnom stadiju. Pacijentu je smrdjelo iz usta kao kuga, tako da ni njegov najdraži pas više nije htio da mu prilazi. Onda je rekao svom osobnom liječniku da je sad sve to samo još mučenje i zahtijevao injekciju oslobođenja, koju mu stari prijatelj nije uskratio. I to je jasan slučaj slobodne smrti koja zavređuje socijalno priznanje i socijalno je priznata. Ali kako je bilo kad se Cesare Pavese na vrhuncu svoje slave i spisateljske snage ubio zbog „beznačajne ljubavne afere“? Ili kad su Paul Celan, *L’Inconnu de la Seine*^{*}, ili Peter Szondi, nepoznati iz jednog berlinskog jezera, plimu koja gasi sve smatrali boljom od života punog časti i ugleda? Imaju li Pavese, Celan i Szondi više veze od bečke kućne pomoćnice koja se defenestrirala nego s P. F.-om i Freudom? I kako su stajale stvari sa Schnitzlerovim poručnikom Gustlom, izmišljenim, ali i nadasve životnim

* Nepoznati sa Seine

likom? Taj je jednu noć proveo u Prateru razmišljajući o neizbježnosti slobodne smrti, jer ga je jedan tjelesnom snagom nadmoćan pekarski majstor spriječio da u jednoj razmirici izvuče sablju, kao što je to naređivao kodeks časti carske i kraljevske vojske. Mogao si je reći: Dobro, taj deran bio je snažniji od mene, što nije moja krivnja; a ako sad bude skupio dovoljno drskosti da glasno ispriča tu sramotnu priču, te ako će moji pretpostavljeni na to biti dovoljno tupi da me izbace iz vojske, to više nije neće biti moja stvar; ja ću se sam razvojačiti i otići u upravu. Ali „carski haljetak“ bila mu je isto tako neizostavna pretpostavka svega postojanja kao i kućnoj pomoćnici ljubav pjevača od čijeg se glasa topila. On bez njega nije ni htio ni mogao da živi, kao ni djevojka bez ljubavi muškarca koji je nježno pjevao „Dva oka iz bajke, lijepa poput zvijezda“, a ustrijelio se nije samo zato što je, prije nego što je posegnuo za oružjem, slučajno saznao da je snažni pekar iste noći umro od srčanog udara. Poručnik Gustl i kućna pomoćnica podlijegali su drukčijim zakonima časnog života nego Freud, Federn, Pavese, Celan, zakonima kojima u danim okolnostima nisu mogli udovoljiti.

To sudove suicidologije ne stavlja izvan snage. Ona bi u slučaju poručnika Gustla govorila o prisilnoj obvezatnosti nehumana kodeksa časti, a u slučaju kućne pomoćnice o faktoru izazivanja – nesretnoj ljubavi – koji je sad dublju obeshrabrenost tog stvora doveo do suicidalne eksplozije, kod Celana i Szondija možda o endogenim depresijama. Suicidolog je u pravu. Samo, za suicidante i suicidara njihovi su iskazi prazni. Jer ono što je njima važno jest totalna

i nezamjenjiva jedinstvenost njihove situacije, „situation vécue“, koja nikad nije sasvim posredna, tako da svaki put kad netko umre ili samo pokuša da umre od vlastite ruke, pada jedan veo koji nitko više neće da podigne, koji se u najpovoljnijem slučaju može osvijetliti tako oštro da oko prepozna letimičnu sliku. – O takvim slikama još će biti riječi. Prije toga pitajmo još jednom što je zajedničko našim primjerima onkraj objektivnih činjenica da je slobodna smrt provedena ili da se činila neizbježnom. Odgovor na to pitanje lako je dati. On kod prvog slušanja zvuči trivijalno, ali će temeljitoj analizi otvoriti bezdan životne zagonetke. Govorim o *situaciji prije skoka*.

Ta je, bez obzira na psihološku motivaciju i duševne sprege na čijem kraju stoji neopisiv čin, fundamentalno jednaka u svim slučajevima. Suicidant ili suicidar – jer ovdje više nije važno hoće li smrt nastupiti ili ne – svojom glavom divljački bubnja o zidove koji se primiču i naposljetku tom stanjenom i naraslom lubanjom probija zid. Neka je slobodnu smrt i planirao u najvećoj vedrini kao „bilančni suicid“, kako to naziva nadležna znanost; neka ga je puki pritisak jednog njemu nesnosnog vanjskog stanja natjerao na ono što se naziva „samoubojstvom – kratkim spojem“, neka je suicidar već dugo drijemao u stanju žalosti i melankolije ili, nasuprot tome, svega nekoliko sati prije toga pred svjedocima još bio dobre volje – trenutak prije skoka sve razlike čini nevažnima i stvara sumanutu jednakost. Razlike su u svakom slučaju stvar ljudi koji su ga okruživali ili znanosti.

* doživljena situacija

Ta će, ako je, primjerice, riječ o slučaju naše kućne pomoćnice, govoriti o „neznatnim povodima“. Ali što ona zna? Sve što se može znati izvana, a to znači: ništa. Poznao sam muškarca koji je zbog jedne bračne scene uzeo dovoljan broj tableta za spavanje, ali je spašen „pukim slučajem“, nakon čega je dvadeset i četiri sata ležao u komi, a živi dan danas. Odvukli su ga jednom prijatelju neurologu, koji je mudro rekao: Mislite na to da takve stvari, bračni krahovi, suze, pomirenja, spadaju u područje vodvilja. Medicinaru je promakla jedna bagatela: Što bi trebalo da bude vodvilj, a što tragedija, o tome odlučuje autor. Situacija prije skoka, koja katkada traje samo jedan trenutak, a drugi put se ipak zna razvući u mučne sate, sa svim drugim razlikama briše i razliku po rangu: onda će kućna pomoćnica biti ista herojska ili jadna figura kao i velik pisac ili poznati psiholog. Ta možda priprosta osoba, koja je prije više desetljeća skočila s prozora, ne izlazi mi iz glave. Kako je to započelo? S „Dva oka iz bajke, lijepa poput zvijezda“, ganutljivo otpjevano i tiho reproducirano u slušalicama s kojima je sjedila sama na uskom rubu svoga kreveta. Nezamislivo je da se tom nježnom zovu odupre voljom. Možda je preko radio-stanice pisala glasu koji topi srca, pa nije dobila odgovor. Može biti da je u nekoj papirnici pronašla fotografiju tog umjetnika, muškarca glatke i sjajne crne kose prilijepljene uz glavu, mekih obraza i bespredmetno slatkog osmijeha. Ona voli, ljubav joj se ne uzvraća, ali ne može ga dovikati samo slušati. Svijet će, ako je ne zagrlila ruka muškarca u smokingu, postati svijetom torture i ludila. Kome god govorila o tome, djevojci

sa susjednog stubišta, mesarskom naučniku, uvijek je isto: nitko ne sluša. Ona kaže, ne mogu više. Sigmund Freud je rekao: To je sad samo još mučenje. Prije skoka pronalaze se – i hoće li se onda netko još usuditi da se ironično nasmiješi ili progovori neku učenu riječ? To smjesta odričem svakome, ma koliko da se sjajno dokazao objavljenim suicidološkim tekstovima. Govoriti smije samo onaj tko je zajedno s njima stupio u tamu. On odatle neće izvući ništa što bi na vanjskom svjetlu izgledalo korisno. Ono što je izvukao iz dubine za dana će mu proteći kroz prste poput finog pijeska. Da je ipak on i samo on bio na pravom, to znači događaju odgovarajućem putu potvrdit će mu svaki suicidar ako ostane pri sebi i ne zaniječe se. Rado ćemo pretpostaviti da su spasili kuharicu ili Pavesea ili Celana, da su ih primili na terapiju i da je sve troje jednoglasno potvrdilo da su samo na trenutak bili pomućeni, ali da je sad sve u redu. Oprošteno, zaboravljeno. Sad da su ispunjeni zahvalnošću prema spasonosnim rukama i riječima prosvjećenja. Drugovi, život je ipak lijep! Ali što to dokazuje? Samo to da su nakon uspjele terapije *drugi* ljudi, ali ne i da su postali bolji ili da imaju više dostojanstva. Ovdje, smatram, valja obuzdati temporalnost i historicitet.

Jean Barois, naslovni junak romana Rogera Martina du Garda, napisao je u dobi od četrdeset godina oporuku: Nije želio kršćanski pogreb, jer se sad, u punoj moralnoj i intelektualnoj snazi, osjeća ateistom, a ono što će govoriti ili činiti kasnije, u sniženom stanju, to ne smije da vrijedi. Jean Barois poslao je kao star i bolestan čovjek u samrtnom

času po svećenika. *Tko* je sad bio pravi? Tamo gdje se drži do temporalnosti i historiciteta logički bi trebalo da znači: Jean Barois bio je starac na samrti koji je molio da dođe župnik, jer svi raniji životni momenti bili su se naslagali u njemu, proživši u tom slaganju jedni druge, svi kasniji asimilirali su ranije i time ih preobrazili. – Ne kažem decidirano da to ne bi bilo tako, iako moja osobna simpatija pripada četrdesetogodišnjaku u punoj snazi. Onkraj mog osobnog nagnuća molio bih samo da se ima na umu da svaki vremenski isječak naše egzistencije, de facto svaki trenutak ima vlastitu logiku i vlastitu čast, da je vremenski proces sazrijevanja ujedno i proces umiranja i da onda, dakle, moja jadna kućna pomoćnica moguće nikad neće dostići stupanj autentičnosti kao tada, kad je skočila s prozora. Je li je, dakle, velika ljubav učinila plemenitom? Besmislica. Ona ju je samo sasvim ispunila, podarivši njenoj egzistenciji puninu koju si kasnije kraj čestita muža, okružena radosnom gomilom djece zaci-jelo ne bi više mogla priuštiti. Najekstremnije i samim time najistinitije živjela je u trenutku skoka.

O njemu valja uvijek govoriti, on je alfa i omega problema. Ono što se tu događa očevidno je. Smrt, s kojom u svakom slučaju moramo živjeti čim ostarimo, koja raste u nama i osjećamo je kao strah ili nam izvana prijeti kao teror, smrt se ovdje grabi. Riječ „grabiti“ ima isti metaforičko-dvolični karakter kao da, primjerice, drukčije kažemo da *bježimo* u smrt. Kamo bježimo? Nikamo. Krećemo na put da ne stignemo ni do kakve zamislive točke. A što grabimo? riječ zakazuje, mora zakazati, jer „smrt nije ništa, ona je

ništa, ništavnost“, napisao sam na drugom mjestu. Ipak, „bijeg“ u regiju koje nema ili grabljenje nečeg što nema bitka, dakle što nije ono „ništa“, koje mi se uvijek činilo lakoumnim načinom izražavanja, nego naprosto „nije“, dvije su različite stvari. Čekanje na smrt samo je vrsta pasivnog djelovanja, ukoliko je dopušten taj paradoks što mi ga nameće gramatika. Slobodna smrt, međutim, to ubijanje samog sebe, sad nedvojbeno nije samo gramatički nego i činjenično aktivnost. Život prema smrti i autonomni čin slobodne smrti bez daljnjeg nisu međusobno usporedivi, makar rezultat u oba slučaja i bio isti. Tko hoće da umre, taj je u stanju odgovaranja na usud, a govor njegova protivljenja sastoji se od straha ili hrabrosti. Suicidant ili suicidar, međutim, govori sam. On izgovara prvu riječ. On ne može pitati: „Smrti, gdje ti je žalac?“, nakon što ga je smrt sama od sebe osloвила u nekom obliku (bolest, opasnost ili naprosto popuštanje vitalnosti). Štoviše, on mora biti taj koji zove – a smrt je ta koja daje nejasan, nečujan odgovor. To znači: suicidant ustaje iz grobnice od madraca u koju je bio položen i udara. Zidovi su se približili, to je jedna stvar, ali „La tête contre les murs“ (naslov jednog romana Hervéa Bazina), to je druga stvar, sasvim druga. Tko traži slobodnu smrt, taj izbija, kao što sam već natuknuo, iz logike života. Ta nam je dana, to znade biolog jednako kao i istraživač ponašanja, a možda i fizičar, jer najnoviji radovi teorijske fizike kao da dopuštaju zaključak, smješten onkraj starijeg vitalizma, da su bios i čovjek možda više od „slučajnih zgoditaka“, kako

* Glavom o zidove

je rekao Jacques Monod. Životna logika nam je propisana ili, hoćemo li, „programirana“ u svakoj reakciji svakodnevice. Ona je ušla u dnevni govor. „Naposljetku, mora se živjeti“, govore ljudi, opravdavajući sve mizerno što čine. Ali: *Mora li se živjeti?* Moramo li biti tu, samo zato što smo, eto, tu? U trenutku prije skoka suicidant trga jedan propis prirode i baca ga pred noge onome što nevidljivo propisuje kao što teatralni državnik drugome baca ugovor koji će ubuduće biti samo još komad papira. Još prije nego što se pitalo, onaj koji traži slobodnu smrt gromoglasno viče: Ne! Ili tupo kaže: Možda se mora, ali ja ne želim i ne klanjam se pred prisilom, koja se izvana silovito osjeća kao zakon društva, a iznutra kao prirodni zakon, ali više neću da je priznajem.

To je mjesto na kojem se pronalaze svi Kleistovi, Chattertoni, Pavesi, Celani i Szondi, svi bezimeni bez broja, koji, „uspio“ njihov naum ili ne, djelotvorno iskazuju nešto dubinski misteriozno i logički oprečno, a mislim na rečenicu: „Život nije najviše među dobrima.“ S tom riječju razumno se teško izlazi nakraj. Na stranu činjenica da ju je zapisao onaj koji ju je smislio zbog pukog teatralnog djelovanja, a da joj nije prethodilo mnogo razmišljanja. Jer: što bi to trebalo da znači? Dobra može biti samo u životu, ne u ništavnoj ništavnosti smrti, dakle, život mora među takvim dobrima biti prvo, posljednje, najdublje i najviše. Ali ako se netko nalazi pred skokom, besmislen, logički strogo zazoran sud za njega poprima dobar smisao, ali taj se već nalazi onkraj života i njegove logike; onkraj svakog razuma, koji je samo uslužan duh života, onkraj svega onog što su

uspjeli iznjedriti najtemeljitiiji istraživači znanstvene grane suicidologije. Dvoje mi je opet na pameti, koji su mi iznutra bliži od najvećih suicidara i suicidanata svjetske i duhovne povijesti, bliži od Empedokla ili Demostena ili Kata ili budistički monaha koji se prikazuju kao žrtve paljevine oslobođenja ili Stefan Zweiga ili Montherlanta. Poručnik Gustl. Kućna pomoćnica. „Carski haljetak“, koji nosi Gustl, vrijedi prema tome više od života, što je proturječno, jer taj odjevni predmet odijeva samo živog čovjeka. Čovjek s uljem u kosi, sa svojim slatkim songom i svoja dva oka iz bajke, vrijedi više nego postojanje, što je i opet proturječno, jer onkraj života nema očaranosti smokingom, ni nježna glasa. Bio je to, dakle, apsurdan čin, koji je počinila djevojka; apsurdno je ponašanje i to što poručnik Gustl provodi noć u Prateru, svjestan da će u zoru u svojoj goloj sobi u vojarni izvući revolver i prostrijeliti si sljepoočnicu metkom.

Molim za spremnost da me se razumije. Ne misli se ovdje, naime, na apsurdnost psiholoških motiva – carskog i kraljevskog časničkog kodeksa ovdje, vrijednosne postave glasa koji rastapa svojom slatkoćom tamo. Psihičko stanje Gustla i djevojke *također* je apsurdno, to se razumije samo po sebi. Čovjek može živjeti bez oficirske časti, može živjeti i bez muške ljepote, koja se, gledana na svjetlu, možda pokazuje toliko lamentabilnom kao ona pjevača Müller-Roséa, kojeg je dječak Felix Krull vidio kako u garderobi skida šminku. Apsurdnost na koju na mislim leži na višoj – višoj ili nižoj, to je stvar govorne navike – u svakom slučaju na drukčijoj razini od psihološke. Na egzistencijalnom planu na koji mi-

slim psihološki i socijalno toliko razumljiv suicid značajnog psihoanalitičara P. F.-a nije manje apsurdan, jer i on raskida s logikom života. Ili bi trebalo da kažem: s logikom bitka? Vrijedi mi podjednako, jer jezično ionako samo nedostatno mogu posredovati ono što se po definiciji nalazi izvan jezika. Bilo kako bilo: i teško bolesni, stari, životom zasićeni i duha puni psiholog pojurio je oboružan svojim pištoljem ususret ništavilu. Riješio se tjelesne boli i žala za preminulom društvom. Ali tko nije, ne može biti lišen ni boli. Nimalo drukčije nego djevojka P. F. je razmrskao verige logike života i bacio se metaforički u naručje jednom ništavilu, koje ni u kojem slučaju ne pruža blagotvorna, slatka olakšanja, koja poznaje svatko tko je jednom dobio injekciju morfija koja proizvodi euforiju. – Sasvim ozbiljno vjerujem da diskurs o slobodnoj smrti započinje tamo gdje psihologija završava. Ali valja biti trezven, ne uzimati u usta previše „visokog“ i „niskog“. Priznati štoviše valja da ta razmišljanja ne daju gotovo ništa onome koji, kako se kaže u pjesmi, „u životu stoji još vedar i svjež“, da se u biti tiču samo suicidara odnosno, da još malo suzimo krug, samo onog koji sam već stoji na pragu što će mu postati odskočnom daskom za skok u dubinu. Za toga, međutim, koji se ipak odavna nalazi onkraj općesvjetske i općeživotne mudrosti: „naposljetku, mora se živjeti“, takvo pipkanje u mraku, takvo nesigurno kretanje kroz govor o onome o čemu se više ne može govoriti, bit će jedino što ga se još tiče. Zamislimo poručnika Gustla u nazočnosti nekog životno razumnog čovjeka, koji mu kaže: Dragi druže, postoje toliki civili koji također žive, zašto umišljaš da ne bi

mogao biti kao jedan od njih? Sunce se smije i građanskom haljetku, djevojke vole i muškarce bez epoleta. Arthur Schnitzler, sam čovjek razuma, života, radosno-pesimističkog prosvjetiteljstva, napisao je još jedno djelo, dramu „Divljač za odstrel“, u kojoj se također radi o časniku, koji se zbog sumanutog trgovanja čašću i nečasnošću mora odlučiti za slobodnu smrt. Tu nastupa jedan humani čovjek, koji drugu savjetuje da se razoruža, jer je naišao na nečasnog, koji mu nakon svađe zbog jedne djevojke uskraćuje „satisfakciju“. Ali časnik kaže: Kao što da nastavim živjeti, nakon što sam bio natporučnik Karinski? Na to će prijatelj: No, a što je tako veliko bio natporučnik Karinski? A ovaj će opet: Sve, za mene sve! – Pisac jasno stoji na strani humano-urbanih prigovora nečem u čemu je zacijelo vidio „maniju“. Ali, s obzirom da nije bio psiholog ni psihoterapeut, nego upravo pisac Arthur Schnitzler, on i čitatelja tjera u Karinskijev carski časnički haljetak, tako da si čovjek na kraju kaže: No, a što da jadnik zaista radi nakon što je jednom bio natporučnik Karinski? Ili slučaj Weininger. Dovedimo psihoterapeute, rekao bih, najbolje jednog od nježnih, koji imaju izravnu vezu s Gospodinom Bogom. A taj, kako se kaže u Austriji, nagovara Weininger „kao bolesnog konja“. Ali, dragi prijatelju, prvo nije točno da je žena za kojom žudiš i koju mrziš Lilita, razorna i porazna s crnim žbunjem između bedara od ljiljana; drugo, nije Židov koji jesi, ali ne možeš podnijeti da to budeš, ona odvratna nakaza kakvom ga vidiš; rado ću ti pružati primjer za primjerom dok ti ne dokažem suprotno. Imao bi taj, koji se logoterapijski trsi, iako u praksi naravno ne bi argumen-

tirao tako primitivno, nego gledao da proдре „do srži“ stvari, ne bi li Weiningerovu mržnju spram samog sebe doveo do apsurdna, u globalnom sustavu *života* na svojoj strani nedodirljivo pravo. Ali s obzirom da je Weininger, pretpostavimo to tako, u trenutku kad su utješne, svijetle riječi doprle do njega, već stajao na pragu, takva životna mudrost bila bi samo zvonjava ludinih praporaca. Za njega, rekao je časnik u Schitzlerovoj „Divljači za odstrel“, natporučnik Karinski bio je sve. Za njega, Weininger, Židov, koji je bio on sam, bio je prljavi talog, koji je mogla isprati samo smrt. I jedan i drugi zgađeno će se okrenuti od onog koji ih nagovara.

Ne mogu dovoljno snažno ustrajati na tome da se s takvim promišljanjima unatoč mjestimičnim psihološkim pogledima nalazimo izvan područja psihologije; jer ona je stvar stručnjaka. Čin skoka, međutim, ma koliko još bio pun psiholoških impulsa, ne može više biti otvoren za psihološki uvid, jer se ovdje raskida s logikom života, a time i s psihologijom. Vrijeme je da zajednički duboko udahnemo, ne bismo li se još jednom pozabavili pojmom „logike života“, koji je nadređen psihologiji, jer nije dovoljno da se pozivamo samo na činjenice održavanja sebe i vrste. Odavna su obvezatni radovi o temeljima logike na neprekoračiv način i ne mareći za određene međusobne diferencije iznjedrili jednu, kako mi se čini, neoborivu činjenicu: iskazi logike su *prazni*. Oni su po svojoj biti tautološki, oni su „analitički sudovi“ u Kantovoj terminologiji ili pravila za preoblikovanje misli. Oni ne izriču ništa o stvarnosti, odnosno nikad ničim novim ne doprinose spoznaji te stvarnosti. Neovisno

o tome stvarnost im je posvuda temelj. Da nešto ne može u isti mah biti i ne biti prastaro je iskustvo koje uzimamo iz stvarnosti. Govorim li, dakle, o životnoj logici ili logici bitka, onda mislim da su svi logički zaključci, koje izvlačimo u iskazima o životu, uvijek vezani za činjenicu tog života. Ne može se reći da bi za dobar život bilo najbolje ne živjeti, jer to bi bila čista besmislica. Tako logika bitka sad obuhvaća i logiku društva, logiku ponašanja općenito, logiku dnevnih obavljanja, te naposljetku onu formalnu logiku koja mora izlučiti smrt. Ono što je rekao Epikur i na što ću neumorno upućivati, naime: da nas se smrt ništa ne tiče, jer dokle god smo mi, ona nije, a kad nastupi ona, nema više nas – ostaje da vrijedi. I ostaje prazno i gotovo već humorističke vrste. Ali više nego prazna, bezdano odvratna za onog koji ima posla sa smrću, jest pomisao da i ona ima svoju logiku. *Logika smrti* nije logika u uobičajenom smislu koji odolijeva jedino razumu, jer ne dopušta drugog zaključka do uvijek jednog te istog: ništa je jednako ništa, čime po sebi već stvarnosti lišen iskaz svakog logičkog (tj. analitičkog) suda gubi posljednju vezanost za stvarnost, posebice onu u kojoj se izjednačavanje dviju kategorija bitka, simbolički zapisanih kao u matematici ili vezanih uz jezik svakodnevice odnosi na nešto što nije i što nije ništa, na puku negaciju i prokletu nemogućnost da se smisli.

Zaista, i samo to mi je važno, čovjek prije skoka u dubinu jednom nogom još stoji u logici života, a drugom u proturječnoj logici smrti. Budući da se pod logikom života ne podrazumijeva samo ona imanentna logika ponašanja

usmjerenog na održavanje sebe i vrste, kojoj smo tributarni, nego i ona dobivena iz nje kao apstrakcija višeg reda, koja bivstvujuće odvaguje protiv bivstvujućeg, postavlja jedno protiv drugog i također može doći do spoznaje logički „istinitog“ i „neistinitog“, pri čemu se i istinito i neistinito kao kategorije bitka šutke pretpostavljaju jer iz bitka u nebitak ne vodi most, mi smo tako bespomoćni kad razmišljamo o smrti. Onaj koji skače je u izvornom smislu riječi – svejedno, hoće li na empirijskoj razini njegov čin voditi do kraja ili ga kao „spašenog“ ostaviti da visi u vakuumu – napola već „prijeko“, kako to kaže metaforički jezik. Prijeko? Ne postoji to „prijeko“: skakač obavlja ono neopisivo i logički naopako; „Le faux, c’est la mort“, kaže Sartre. On je rastrgan između logike života i logike smrti: u tome se sastoji ontički mutna jedinstvenost njegove situacije. On poznaje logiku smrti ili anti-logiku smrti, pa i ako o njoj ne umije da kaže ništa, čak i ako u psihološkom sustavu pojmova i izraza za njih ne preostaje prostora. Kako li je, za usporedbu, samo jednostavno psihologiji suicida, koja ili prema terminološki nepomičnoj metodi secira suicidara ili mu se, u najpovoljnijem slučaju, približava obazrivo, takoreći na vršcima prstiju. Posebice stoga što je spašeni suicidar ponovno ušao u logiku života i govori njenim jezikom da zadovolji svoje bližnje i društvo. Onda se otvara ono što čitamo u većini studija o suicidu. Onaj koji je skočio nije znao ništa o smrti, već ju je pobrkao sa životnim stanjima. Onaj koji je ponovno dobiven za život, reći će često postićeno – jer u našoj civilizaciji suicid je stvar

* Ono što je lažno, to je smrt.

koje se čovjek stidi, kao uostalom i bolesti ili još jasnije siromaštva – da je htio „imati mir“; kao da je smrt stanje opisivo kategorijama bitka, a ne ono ništavno ništa. Jedan suvremeni istraživač samoubojstva priča kako je jedan kojeg su otrgli slobodnoj smrti rekao da se nakon uzimanja znatne količine tableta za spavanje još jednom „udobno smjestio u krevet“, da je čak još „jeo čokoladu“. Taj si je, dakle, kako što pjesnik kaže „dao još malo oduška“ i tome se valja radovati. Ipak, ne mogu vjerovati u udobnost. Zar nije vidio kako se diže magla totalne negacije i širi se sobom? (I ja činim grijeh nedopustive metaforike, ja to znam, ali jezik, moj jedini instrument saopćavanja, ne daje mi izbora, samo muku nedostatnosti.) Neoborivim mi se, međutim, bez obzira na metaforiku, čini ovo: čak i oni suicidari koji traže „mir“ ili „dubinu sna“ u jednoj regiji svoje egzistencije, za koju bi oznaka „nesvjesno“ bila samo eufemistička bezazlenost, znaju da ne ulaze u san ili u mir, nego da skaču u nešto što nije nešto – i previše je jezivo, a da bi se moglo jadikovati. Moglo bi se prigovoriti da moje propozicije valja odbaciti tamo gdje je onaj koji skače vjernik: *on* mnije, a to mnijenje seže do posljednjih dubina, da ne ulazi u san i mir ovog svijeta, ali da se ionako kreće prema nečem neusporedivo ljepšem i primamljivijem: prema bogu.

Dubito. U pogodno vrijeme ukazat će se nužnost da ovdje detaljnije progovorimo o slobodnoj smrti i kršćanstvu. Anticipirajmo zasad samo ovo: Za istinskog vjernika ne bi trebalo da dođe do situacije skoka, jer slobodna smrt, „samoubojstvo“, kako to valja izgovoriti u tom kontekstu, predstavlja grijeh. Ali bog je velik, granice njegova milosrđa

nisu povučene, on će jednom oprostiti. Tako „vjernik“ grabi smrt, ne bi li ga zagrlila božanskom ljubavlju. I onda je sve dobro i naša problematika o logičkoj zavrzlami u životu i umiranju samo je dokono umovanje. Ali *nije dobro*, to je ono strašno. Jer je civilizacija u kojoj živimo – odnosno, hoćemo li, duh vremena – uređena tako da je samo još u neznatnoj manjini ljudi vjera usidrena toliko duboko da bi za takvih sati uzmogla biti egzistencijalnom izvjesnošću. Tko samo dragog boga pušta da vlada. Ali čestit čovjek vlada sam kao živući i kao suicidar, ne dajući šansu božanskoj moći i divoti. Načelno, ma polazio ja i od raspoloženja, „*vécua*“*, koji je drukčiji i veći od oskudne oranice, što ju je na jedvite jade obradila psihologija, položaj čovjeka prije skoka uvijek je isti, zvao ga on vjerom ili ne. Poručnik Gustl odgojen je katolički, kao i svaki čestiti carski i kraljevski časnik; njegov stvoritelj nije nam ispričao ni riječi o njegovu bogu, pred kojim je mladić ipak bio naumio tako teško zgriješiti. Schnitzler, naravno, u svojoj majstorskoj noveli ostaje u okviru psihologije. Mama, tata, rodni Graz i mala djevojčica i drugovi na vježbalištu. Utoliko ranije uveo bi boga u svoju novelu, da mu se učinilo vjerojatnim da bi taj u svijetu poručnika Gustla odigrao važnu ulogu. Ali tko je, zaboga, Schnitzler? čujem pitanje. I ne zlorabi li se ovdje psihologija za mistifikaciju, a sve za volju ontoloških igrarija? Liječnik i pisac Arthur Schnitzler nije bio deklarirani psiholog, pa ipak, bio je jedan od malobrojnih autora koje je njegov suvremenik Sigmund Freud cijenio veoma visoko. On nije bio antropolog.

* doživljenog

Ali razumio je nešto o čovjeku, svaki redak njegova djela neosporno svjedoči o tome. Točno je i da je bio psihološki pisac, a ne fenomenološki mislilac. Svejedno i upravo stoga što je poznao čovjeka, unutarnjim monologom koji njegov mladi časnik vodi jednu noć, monologom, koji, uzgred, može itekako stati uz rame drugim poznatim razgovorima sa samim sobom – naslućuje se bezdan zagonetke. Tko smo mi? Odakle dolazimo? Kamo idemo? Schnitzler se skromno suzdržava, dopuštajući svojim likovima da govore i misle samo ono što ljudi, eto, govore i o čemu mozgaju u svojim neizvježbanim mozgovima. On ostavlja zagonetku otvorenom, ali zna da nas ona muči; tako postaje svjedok, dobro opremljen da ovdje iskazuje i ono što ne želi da iskaže, pa čak i ono što se uopće ne može iskazati.

Potkrijepim li to, stupit ću u sablazan krajolik, močvaru, maglom zastrto visinsko tresetište, kojeg bi esejist trebalo da se kloni. On se ne čuva, nije navikao da bude na oprezu. Pa neka onda bude izrečeno i time svakoj kritici pruženo ranjivo krilo: Ne dopijeva se tamo čistim mišljenjem. U jednom često citiranom traktatu kaže se: „Na odgovor koji se ne može izgovoriti, ne može se postaviti ni pitanje.“ I: „O čemu se ne može govoriti, o tome se mora šutjeti.“ – To vrijeđi i ostaje nepokolebljivo tamo gdje se radi o intersubjektivno obvezatnim sudovima, gdje filozofija postavlja zahtjev da služi „znanosti“. Izvan snage ostaje čim se odustane od neispunjivog zahtjeva filozofije za znanstvenošću, a spoznaja nespoznatljivog, u koje je kao takvo apriori stečen uvid, podlegne paradoksalnom pokusu. I nužnom. Jer: Neopo-

zitivizam inspiriran Ludwigom Wittgensteinom vazda je u pravu i nije u pravu u isti mah. U pravu je kad odbija prividna pitanja za volju znanstvenijih, što će reći: samo na polju logike života smislenih sudova. Nije u pravu tamo gdje to polje valja prekoračiti, a *da* su takva duhovna zastranjivanja i razvrati podjednako neizbježni kao i neizostavni pokazuje se na svim mjestima i u svim trenucima kad se za čovjeka koji razmišlja radi o jezgri stvari. „Zagonetka ne postoji“, kaže Wittgenstein „Tractatusa“, misleći pritom naravno samo da je misterij stvar mistike, „mjesečevih zraka danju“. Ja sam protiv toga. Mistika ne donosi ništa osim mistifikacije i mistagogije. Zagonetka, koja ne samo da postoji, nego prožima sve činove našeg bitka, još uvijek je stvar govora. Naravno, bespomoćnog govora koji je lako napasti i svaki ga glupan bez ikakva troška može učiniti smiješnim. U kojem se svaki čovjek, kad stoji pred bezdanom, mora okušati i dokazati. U kružecem, odnosno, bolje rečeno, polukružecem govoru, koji se ponavlja, vazda trudi da bude precizan, a tu preciznost nikad ne dostiže, mora se razmišljati o misteriju. *Smije se* nejasno govoriti o onome što svjetlo jasnog jezika (du langage clair) ne osvjetljava. I zagonetka postoji.

Jesam li skrenuo s teme? Ma ne, naprotiv. Približio sam joj se u postojanom gibanju. Jer nema zagonetke koja bi bila mučnija od smrti, a u njenoj nutrini je slobodna smrt, koja neizmjereno povećava i umnogostručuje opću kontradiktornost ili apsurdnost smrti. Poručnik Gustl već smije odstupiti. Mi se bavimo važnijim stvarima od njegove perolake osobnosti. Najbolje će biti da govorimo o „X-u“,

apstrakciji skakača, koji nam je u svom sjenovitom bljedilu prisniji nego što bi to mogla biti bilo koja konkretna ili konkretizirana pojava. Pitaju me odakle poznajem tu prikazu. A ja odgovaram bez oklijevanja: iz introspekcije i empatije. Što je znao Sartre o Falubertovom prvom pseudoepileptičkom napadu? Ništa. Sve. Snagom slutnje približavao se nakon studija oskudne raspoložive dokumentacije događaju – kad gle: snaga naslućivanja podarila mu je sposobnost bez koje ostaje onaj koji samo marljivo skuplja „materijal“ i na temelju njega stavlja u pokret asocijativne mehanizme. Tako onda na slutnjom obdaren način – namjerno koristim riječ „Ahndung“, a ne „Ahnung“*, obje imaju istu etimologiju, ali prva je manje otrcana od druge – možemo baviti slobodnom smrću „X-a“. Približno ćemo tada smjeti reći da su apstrakcija „X“ i sve njene moguće konkretizacije vazda stajale u sjeni apsurdnosti smrti, izazvale njome pozornost i nakanile je time ukinuti u pojačavanju, jer im raspoloženje nameće rečenicu da zaista ne može biti ništa što ne smije biti. Zaključak je nedvojbeno oštar poput noža i da se pjesnik, koji je se u stihu na humorističan način našalio sa zagonetkom nije odao mistagogiji, bio bi u potpunosti onaj stihovni mislilac koji bi nam ovdje mogao pomoći. Weininger nije smio biti Židov: on je to bio. Moja kućna pomoćnica nije smjela biti anonimka, koja nikad neće zadobiti pjevačevu pažnju: ona je to bila. Tu je kao izlaz preostala samo smrt, ne-put, jer ipak nekamo vodi. Weininger nije postao ne-Židov jer se ubio. Jadno stvorenje kraj korita nije postalo ljubavnicom

* slutnja, nap. prev.

„radijskog miljenika“, dakle, sa smrću nije palo u njegovo naručje. Slobodna smrt bila je, dakle, besmislena – je li ona to u svakom slučaju?

Napravit ću mali predah za jednu riječ ex domo i pro domo. U svojoj knjizi „O starenju“, u kojoj sam se usudio napraviti prve korake približavanja događaju smrti, citirao sam Nietzschea: „Samo je smrt pod prezrivo uvjetima neslobodna smrt, smrt u nepravo vrijeme, kukavička smrt. Iz ljubavi prema životu trebalo bi da se smrt želi drukčije, slobodno, svjesno, bez prepada“, a ja radosno dodajem: „Luđačka priča o slobodnoj smrti.“ – Otkako je to stavljeno na papir proteklo je osam godina. Hrabrost više nije tako velika. Bog zna da me vremenski raspon nije me učinio pametnijim! Ali mi je donio štošta nova, jer vrijeme ne prestaje da daje plodove. Tako, doduše, neću povući riječ „luđačka priča“, ali ću je drastično ograničiti, upućujući je u područje logike života. Ali ovdje imamo posla s jednom logikom, koja se, doduše, nikad u potpunosti ne odvajaju od sebe same, to jest: od života, ali se svejedno jednim sićušnim i nesigurnim korakom prekoračuje u smjeru anti-logike smrti. Tako, dakle, da mogu reći, da želim reći: Oni koji su izabrali slobodnu smrt, „X“, apstrakcija, kućna pomoćnica, Celan, Kleist, Hasenclever, Hemingway, što ja znam, svojim apsurdnim činom ne samo da su dali smrtonosno-neoboriv dokaz da život „nije najviše među dobrima“, ne samo da su nam izveli pred oči da je „ne može biti što ne smije biti“ više od dubokoumne šale – oni su razriješili kontradikciju smrti (živjeti-umrijeti), naravno, po cijeni drugog i strašnijeg

protuslovlja, koje bi se moglo zvati: *Umirem, dakle jesam*. Ili: Umirem, dakle: život i svi sudovi koji postoje ne vrijede. Ili još: Umirem, dakle *bio* sam bar u trenutku prije skoka ludosti za volju ono što nisam mogao biti, jer mi stvarnost to nije priuštila: kao Weininger ne-Židov, kao djevojka s metlom ljubavnica lijepog pjevača.

Ono što sam se ovdje upravo odvažio reći bilo bi, dakle, dokazana logička besmislica i empirijska neistina? Pričao sam, dakle, nesuvisle stvari, redao riječi jednu kraj druge, sans rime ni raison. Hvala od srca za svijetlu korekturu. Samo, znam ja uz to jednu bagatelu, koja je promakla mojim cenzorima: da sam s očevidnom besmislicom, koju sam se odvažio postaviti, učinio onaj korak koji se moramo usuditi da učinimo, ako hoćemo da se približimo zagonetki, a da pritom *ne* stvorimo konstruktivnu, samo besprizornim pojmovima hranjenu, naprosto postojeću konstruktivnu metafiziku. Ja se time postavljam protiv razuma i zaštitnički pred suicidara? Djetinja primjedba. Razum nije razum, ako nije *više* od razuma. I ne pada mi na pamet da pozivam ljude: Hajde, ubijete se lijepo masovno, vaša slobodna smrt priskrbit će vam počasne duhovne titule. Da su stvari tako priproste, ja bih šutio. S obzirom da govorim, ja samo, koliko dobro ili loše mogu, pripremam teren, maglovito visinsko tresetište, na kojem moramo nastaviti svoje kretanja, ako na svjetlo dana želimo iznjedriti više nego par podataka i par trivijalnosti.

Valjalo bi onda rekapitulirati što je dosad proizišlo iz tog mukotrpnog rada. Svoje mišljenje ogradili smo od svih proizvoda suicidologije smještenih u područje pozitivnih zna-

nosti. Ustanovljeno je da je logika vazda logika života i da je suicid, „čin koji ne opisuju nikakve riječi i koji lomi sve veze“ (Golo Mann u sjećanjima na svog brata Klauza) razbija verige čistog i praktičnog uma. Nadalje: da suprotno rezignaciji Gola Manna ovdje doduše nismo drsko težili „opisu“ čina, ali jesmo polakom i pažljivom približavanju njemu, naravno, žrtvujući snagu logičkog dokaza uz pomoć sumnjive metaforike. Naposljetku: da se takav postupak opravdava iz nepopustljiva pritiska da se govori upravo o „zagoneci“, onome o čemu se navodno ne može govoriti, naočigled ugroze tupošću s jedne i slijepom mahnitošću s druge strane. Posegnuli smo za jednim pitanjem koje je u smislu moderne logike odbačeno kao „prividno pitanje“, ne bismo li pokazali da i nije toliko prividno, štoviše, da tišti najdublje slojeve naše egzistencije, čime je opravdana već i sama rasprava. Time smo prihvatili obavezu. Nikakvu drugu nego ovu: da pod nemogućim okolnostima valja misaono potaknuti ono što je dvostruko nemislivo – kao što se nešto započinje, nečem pristupa – i da u nastavku nemislivost valja predočiti kao kvazi mislivost.

Neka s čitateljem bude potpisan takav ugovor; njegov supotpis neće biti nužan, jer njemu valja ostati prepušteno hoće li dopustiti da ga pogode apsurdnost (koja, doduše, nije ni izum ni trik autora, već najekstremnija niskost condition humaine*), paradoks i kontradikcija, ili ne; on može u svako doba uzmaknuti u zdrav ljudski razum. Tome će biti sklon utoliko više što se, kao što smo rekli, ipak radi o nečem dvostruko nemislivom: o *smrti*, kojom svatko umire

* stanja čovječnosti

i koju svatko manje ili više svjesno iskušava kao pra-proturječe; ali povrh toga i o *slobodnoj smrti*. Ta pokušava dokinuti pra-proturječe, što joj ne može uspjeti. Suicidant pada u bezdan jedne još dublje kontradikcije time što ne samo da umire, ili uzima da umre, nego *sam obezvlašćuje svoju vlastitost*.

Suicidar će to – s više ili manje svijesti, većim ili manjim uvidom, u vedrini ili egzaltaciji, histerično-teatralno ili s krotkom skromnošću – doživjeti u situaciji pred skok. Židov, žena, ja, misli Otto Weininger, ili, pak, ne misli, već ga tri predodžbe samo stežu i gnječe. Bez dva oka iz bajke ja neću da živim, misli djevojka, ili, pak, ne misli ništa, već samo osjeća nešto što se metaforički naziva neizdrživim „pritiskom“. Carski haljetak, prožima poručnika Gustla, premda u prostranim vremenskim dionicama jedne noći, koja bi trebala biti njegova posljednja, uopće ne dolazi do smišljavanja tih riječi, pa ih misli nijemo. Ovdje granice mog jezika nisu više granice mog svijeta: već njihovo ograđivanje postavlja „off limits“ jezika. Bitak ima teško istraživu logičku sintaksu, jer u sebi nosi svoju opreku, nebitak. A gdje netko silom privlači taj nebitak, dakle, sintaktičku nemogućnost, on postaje čovjekom besmislice. Besmislice, ne mahnitosti. Tko skače nije nužno zapao u ludilo, nije čak ni pod svim okolnostima „poremećen“ ili „pomućen“. Težnja slobodnoj smrti nije bolest, od koje bi čovjek morao biti izliječen kao od ospica. – Ali o tome kasnije. Naše oči dosad su tek napola navikle na tamu. Moramo buljiti očima noćne ptice.